

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Emil Jönsson*
 Härad: *Luggude* Adress: *Skarvborg*
 Socken: *Väsby* Berättat av: *Densamme*
 Uppteckningsår: *1943* Född år *1861* i *Väsby by*

Förberedelser till julen. s. 1-8.
Om yrke, ordets uppkomst m. m. s. 8-21.
"Skåne" s. 17-19.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R M. 8824:1

Landskap: Skåne
Härad: Luggude
Socken: Häsby
Uppteckningsår: 1943Upptecknat av: Emil Jönsson
Adress: Hornsberg
Berättat av: Doe
Född år 1861 i Häsby byLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Reflexioner före julen i Luggude Härad

Vi gamla kunna med ett visst oskond oss tillbaka då vi tänka på huru människorna i vår barndom och ungdom beredde sig att fira julen. Hur det kunde vara i andra folkklasser, känner jag ju föga, men därför vill jag endast tala om böndernas och lantbefolkningens förberedelser till julen, ifrån mitten av fjörra århundradet i jämförelse med nutid. Då skulle ju före jul, malt göras och öl bryggas och "vältras" på minst 2 dricka tunnor, en för ölet och en för svagdrickat. Maltet skulle vid bryggden genomgå en procedur som kallades

Skriv endast på denna sida

att "syfta" oraltet och bestod deri, att dagen
innan, om kvällen, skulle det malna oraltet
stänkas över med kallt vatten, med en "visp"
och röras något i träskaret så det allt bleve
fuktigt. Sedan skulle det stå över vatten.
Om detta gjordes för det skulle bli sötare el-
ler förhårdnade Horn lättare uppnykade
vid den dagen efter verkställda kokningen
emellertid brukades att "syfta" (troligen av
söta) oraltet. Det var inga små "ankare"
som skulle till, utan stora tunnor, med
trägjordar på, och rymmande sina 5 a. 600 li-
ter, eller och flere mindre tunnor, som lades
på tunnstolar på sina platser i "Stairset"
trapphuset under loft-trappan, der vanligen
också den snövita golvetanden förvarades.
Det skulle slagas svin, och fläsket ned-
läggas i stora saltekar, med trägjordar på.

Fäkreators kött i sitt särskilda kar. Groft salt användes alltid, och fint salt till matsalt fanns icke, utan funntimren anäste "gvide" det grova saltet, att beqvämas till bords-salt. Av dessa "sul"varor (sovelvaror) skulle beredas åtskilliga slag, såsom sylterfläsk, press-sylta, rulle-sylta, blodpölsa, fält ("majl-hästar"). Det hoprörda blod- och rågmjöl som vid slagten, det icke blev plats att stoppa i de tarm-"djelsterna", derav klappades i flera grovt rågmjöl, samt koktes dessa handgjorda "klimpar", i samma "spad" som den handstoppade blodpölsan. Dessa "klimpar", som de även kallades, blevo fasta små brödkakor, som skuros i tunna skivor och påströkos med flött och salt, och förtärdes långt efter den andra pölsan eller korven tagit slut. Det skulle till

Julen bakas en mängd olika slag av bröd:
såsom surt grovbröd av rågmjöl, och "kvar-
ringar" av samma deg, men efterbakade.
Sådant surt grovbröd kan man inte jäsa för
tiden. Löttbröd, en mängd cirkelrunda
kakor, 15 tunn = 37 centimeter breda och 6 a
7 centimeter tjocka, av siktat rågmjöl, samt
av samma jästa deg ett slags bröd 2 centimeter
tjockt och lika bredd med det tjocka. Detta
kallades "knäckebröd", ehuru det icke torka-
des, utan blev segmjukt. Av samma slag
deg bakades julagulebar, juladockor, och flera
leksaks-kakor, men pepparkakor blandades
det peppar i degen. Vidare bakades av fint råg,
siktat mjöl ett slags bröd som kallades för
"sursött" bröd. Det gjordes lika stora och tjocka
kakor som av grovbrö, men det fick inte jäsa,
så att det blev så surt, som det grova, med surdeg

5
Syrade grov- och karringa-brödet. Senare
bakade också bagarne, sersött fint rågrö,
som de kallade limpa, men var ej fullkon-
sist likt det brödet som bakades i Bondgårdar-
ne. Vetebröd bakades inte av bönderna i våra
trakter på 1860 talet. Endast bagarne bakade
sådant. Jula-ljus hade stäpts, efter järn-
och nöt-slagten. En sorts stora bords-ljus och
en annan sorts mindre, ljus som kallades för
"präsor", även "pisse-präsor" och begagnades vid ä-
rende i de onörke rummen i boningshus eller kök-
lars. Till dessa präsor begagnades ej alltid ljus-
stake, utan kunde man, om det behövtes, med
ett bra tryck av tummen klistra talpräsan
fast på väggen, nedan man vred om "svicken"
i tunne tappen och höll kruket eller kannan un-
der. Efter allt detta, skulle själva dag-
ligstugan skuras, både golv och loft och bjälkar

6.
Väggarne i dagligstugan skulle vitkalkas,
och somliga skulle blanda kalken med "gul
ocker", så att de blevo gula, och ännu andra måla
de blå rosor, genom mönster som ledes på vägg-
en. Bjälkarnas och loftets väggar målades,
och aldrig överspändes med papper. Julgran
fanns inte, men jularkalmen var anskaffad,
kortlagt. Man hade förut haft kalmen på hela stug-
golvet över juldagarne, före 1850. Men även till
det yttre i en bondgård, var mycket som skulle
i ordning ställas, strax före julen. Om tröske-
männen voro der, så skulle den avtröskade sä-
den "harpas" (kastas) och bäras upp på spjammöls-
loftet i boningshuset. Gårdsplanen skulle ren-
göras och städas. Alla vagnar och redskap sätt-
as in i hus. Gödselhögen jämnas fyrkantig. Häras
häckelse så mycket att det räcker över alla helg-
dagarne i julen och fågelnskar uppsättas.

Det var inte nog med allt det som av mat och dryck tillreddes för hushållets egna bruk, man fick också vara beredd på att "husaren", och soldaten, komma och skulle ha sin "jula-skön". Det skulle vara en kaka, bröd av varje slaget, en bit fläsk, eller kött och en bit ost. Men så komms också alla tiggare som i den tiden hade lov till att gå och tigga, och dem skulle också härbärgas, ifall man icke med rikliga gåvor kunde smita dem att laga logi på ett annat ställe. Vanligen gingo de så onycken mat, så de gingo inte under själva julen och tiggde utan låga stilla och förtärde gåvorna hemma på något ställe. Sådant var det då, och tusende andra olikheter kunde påvisas. Her det nu är, veta ju alla, men vid Comparison med det förgångna är det inte alltid det utfaller till förmån för den nyare tiden. Det enda vi ha kvar efter den gamla tidens jula-bruk, är lutfisken och risgrypsgröten

(i normala tider) men "gröta-rimmen" ha vi bortlagt. Här i Småland har jag aldrig fömunnit att det har brukats. Om ytterligare 80 år, kunna de som då leva, skriva och tala om det som vi nu kalla nymodigheter, och framställa det som gammalt. I förra tider kunde man få höra bjällerklang vid färden till kyrkan juldagsmorgon, men nu, när kriget en gång slutar, tar biltrafiken sådan överhand, att varken häst-hörare eller fotgängare kunna komma på vägarne och slutligen blir det radiolyssnare hemma, och kyrkorna stående tomma som en prydnad i varje församling, till ett turist-besök, foto och omnämnande i turisternas årsböcker.

Yrke. Varje människa bör skaffa sig ett yrke. Ordet yrke, är ett onysket gammalt uttryck, och torde ha sitt ursprung från bönderna i äldsta tider. Man föreställa sig

att då Adam blev driven ur paradiset och
blev tvungen att bruka jorden, att han, då han
inte hade varken yxa eller hacka, av järn,
att han till en början måste beqvära en
avbruten trägren till att peta i jorden med,
och att det med den trägrenen gick så att
redskapet förbättrades så länge tills det
ej olöst. Darwins evolutionslära, att där-
av slutligen uppstod det redskap som de gam-
le bönderna kallade "Året, Årdret, eller Året."
Detta jordbruks redskap var bland de gam-
le böndernas förnämsta, och dermed å-
rade de opp. sina jordbitar före enskip-
tet. Men så, i stället för att säga, att den
och den åkern, är dens och dens värke, så vän-
des det till: det och det stycket, är dens och dens
"yrke". Således kom det stycket, som är kör-
des, att kallas för hans "yrke", d. v. s. det den

personen föder sig på. Med tiden också, enligt evolutionsläran, lever det som en person föder sig på också kallat föden personens "yrke". Så t. ex. en spräddare, smed, eller vilken handtverkare som helst, som födde sig derpå, då blev det kallat hans yrke, oaktadt han inte hade något jordtycke att yrka med ärder. Inom flera ärtväxt är, så t. ex. vid en stamma någon i sin framställning gör ett yrkande, eller yskar antingen avslag, uppskov, eller något annat. På dant yrkande är ett bildligt uppodlande av sin osörings-åker. Men jag hörde också att de gamle bönderna frågade tiggarluffarna, vad du hade för "profession" utsamma som yrke och just det som en föder sig med. Eller "födtkroken" (strj-kroken). Som i början skrevs att varje människa bör skapa sig ett yrke och det är väl ändå

de fleste människor som ha eller haft något till sitt yrke. Men minst sagt hava många haft och många ha de mest besynnerliga yrke, såsom t. ex. en man reste jorden omkring, för att uppsöka hur många olika slag av bälg, kunde finnas. Inte kommer jag ihåg vad mannen hette och "Svensk Uppslags-Bok Eller Nordisk familjebok", skulle jag ha i huvudet, men minnets skräpkanne begynner snart bli överhopad; dock tror jag den mannen upptäckte omkring ett tusen olika arter av släktet "Salix". Men huruvida han födde sig på det yrket, eller det var endast en besyssla eller "hobby", känner jag ej, men ett besynnerligt yrke var det. De flesta människor som ha något yrke, klaga över att det de hava, är inte det de i egentlig mening borde ha. Det är liksom flickorna i min ungdom sjöngs i en visa om yrkena: Jag vill inte nån

lyggare ha, Så får jag skölja tunnan, jag
vill hellre en bagare ha, Så får jag färskt Bullar,
Nej jag vill inte en bagare ha. Så får jag ätta
dägen, jag vill hellre en sjöman ha, Så får jag
ut och segla. s. s. v. Det är just uttryck för
ostadighet, då en människa i vilket yrke som
helst, tror att det jämt ska vara ett förtullt
nöje att arbeta i sitt yrke. Det är just
det oupphörliga snål mot vilket alla
sträva, att jämt och qvitt få sysselsätta sig
med det som roar mest. Men de fleste men-
niskor, antingen de ha sitt yrke eller embete
som ju och kan kallas för yrke, ha s. k. bi-
syssor, som ej tillhöra yrket, men för att för-
tjena pengar. Sådant är förhållandet ännu
bland de Donäländske bönderna och har varit
ifrån många årtionden tillbaka. En an-
nan sak är det som nu kallas för "Hobby".

8824:13.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

13.

Men det är något arbete som man roas
sig med, utan avsigt att dermed tjena peng-
ar. Sådana små bisysslor der det var något att
förtjena, kallades även av de gamle för "sportler",
och betydde smärre tillfälliga inkomster, såsom
dricks-pengar, procent eller "lantien". Men en
sådan som jag själv, som i all min tid, gjort
experiment, inom icke alenast mina båda yrken
lantbruket och vagnmakariet, utan även i en
hel mängd andra yrken. Jag trodde alltid att
mina metoder skulle kunna vara bättre än
de som förekommo. Således var jag både ertis
och självlök. Ibland orisslyckades jag, men
också ibland lyckades jag, t. ex. som när jag var
i vagnmakar-läran, upptäckte jag flera metoder,
som den gamle 52 årige onästannen antog och prakti-
serade alltid på verkstaden. D. annit är också, att

en bonde måste komma i kontakt med en
hel mängd andra yrken än lantbruk. Men
vad hörde det mig till, att experimentera med att
göra (bygga) fiolen? Ett tiotal har jag gjort; den
ena sämre än den andra och när jag blir
död, får väl brändskommisionen läggas be-
slag på dem, jag har själv velat förstöra dem,
men barnen förbjuda det. På mycket erfara
enhet vann jag i violinsmakariet, att det beror
mer på spelmannen än på fiolen. Mitt älska
senaste "hobby" har varit, att göra potatisborg-
ar, och han som tänka sig, att oaktadt jag tro-
ligen är, den sämste borgmakaren i hela för-
barnlingen, så kom det genast en person och
ville prövat köpa alla borgarna och ta dem strax.
Men som min son lagt beklag förut på dem, så
voro de ej till salu. Men Summan och "Content-
an" av alla "hobbyer" och experiment, är dock den

att den som icke gör några försök utöver
det vanliga, sann kommer hellre aldrig
längre än sina föregångare, men kan få
påminnas om ordspråket: "Den som frågar
efter sitt eget vett, han blir ej klokare, än han
är." Egentligen borde man ju ej befatta sig
med det som inte tillhör ens yrke, men ny-
fikenhet och efter-apring kallas för "Bönkatti",
han dock även vara till både nytta och nöje.
Ordspråket säger också; att man får lära, så
länge man lever; Därföre, den som ofta byter
om yrke, så får han vanligen också ge lärfeng-
ar ofta, ty ett annat ordspråk säger att: "Ingen
är mästare född." Därföre det yrke jag en-
gång valt till lemnads yrke, utlärt och prakti-
serat med bör man inte överge, utan nödi-
ga omständigheter tvinga det till, såsom t. ex.
då en murare icke kan få mureriarbete om

vintern, så vore det skäligt att han åtog sig
att tröska råg med "plejel" (slaga) hos bönderna,
i byn, eller vilken annan hantverkare som helst
som ej kan "sutenera" på sitt yrke, att då försö-
ka med något annat yrke. Men nu har något
uppkommit för snart 60 år sedan, som kallas för
Fackförenings-tyranni, som i förening med
lika rösträtten utgöra vad de gamle kallade
"Topp tunnos rasande", d. v. s. arbitare emot arbets-
givare, Consumenterna emot producenterna.
Dessa motsättningar hota att omstörta hela
samhället, såvida ej mellanhänderna förhin-
dras att sluka vinsten för producenterna.
En stor del av förra århundradet, benämnas, den gam-
la goda tiden, men tydligen bestod den derigenom
att mellanhänderna, mellan producenter
och konsumenter, voro mera måttliga med sin
vinst. Ett ouctids exempel på omätlighets

vinst. Om jag föder upp en kalv och efter ett
år säljer den till en slaktare för 100 kronor. Då ta-
ger han livet och huden av kalven, styckar kroppen
och på en dag har han fått 200 kronor. Således vad
jag i ett helt år haft arbete och kostnad på, det kun-
de slaktaren på en enda dag förtjerna på varans
Konsumenten, som köper köttet, tror då att, enligt
slaktarens uppgift, det är jag, producenten som är
så dyr, så att slaktaren måste ju ha något litet
för sitt besvär. Hur dessa onödsättningar
skola bort-elimineras, blir i alla tider de brännan-
de frågor som komma att sysselsätta, såväl
lagstiftare som enskilda företagare. Möj-
ligen den Cooperativa ideen skulle kunna, i
ganska stor utsträckning bidra till lösning
av dessa onödsättningar? Men hur bra och
god den gamla goda tiden var, så var det lik-
väl en mängd av folket som kallades för "stötare".

Ordet häntyder ju på något ståtligt, stor-
 artat, högtidligt, framträdande med glans,
 lyckligt. Men detta ordet användes av all-
 mögen för att uttrycka, nämligen motsatsen, helt
 och hållet. Så sådes om en fattig, olycklig, över-
 given, nödlidande människa: Den städars
 svenskan, vad ska han ta sig till, eller; Den
 stäckars "städaren", som kom i sådan olycka,
 som kunde i ordet städare ligga en viss ironi,
 såsom t. ex. En grueligt fattig skomakare
 kom inflyttande från nord-Sverige med fyra
 små barn, som han med knapp nöd kunde
 försörja. Men när hans hustru födde ett
 barn till, lät han införa annons i en ortstidning:
 "En son född, Skomakare Moch
 hans (hustru) Fru." En av skomakarens na-
 levar, en äldre man, uttryckte sig då: "De an-
 nonspengarne hade varit lättare, den städars

la brö för."
 igt folk, om
 gamla goda
 med den skul-
 förelse med
 lar med val
 föräldrarna kun-
 gga i fyllet. d.
 hi "fällensheter"
 ärande småbar-
 la skämt-hi-
 ader, vad han
 lära sig till, för-
 dste, det är dä-
 ä, som påger
 id, så han duger
 is bror Johan
 e sagt ett sannings

sjanberkt, och allt vad de hette, huru vid
Jett sådant folkemöte, en av arbetarne gjorde
sitt instämmande, genom att efteråt gå upp
på talarestolen och säga: "Ja, golvänner, vi
äro ju alla arbetare, alltså måste vi ar-
beta." När med talaren, ropade åhörarne
och skändes tydligen för att höra, att de
voro arbetare.

Om yrke hobby och den gamla, goda
tiden kunde skrivas i oändlighet, men
ho vet när "Döden yrkar" Spanne kom
nu är ditt tinglas fullt!

Skomakaren hade köpt en kaka brö för.
Det var således en mängd fattigt folk, öm-
karsvärda "stättare", i den b. k. gamla goda
tiden, och ingen av oss, som minns den skul-
le vilja ha den tillbaka, vid jämförelse med
nu-tiden. Vad det beträffar ned val-
av lönads yrke, så borde väl föräldrarna tunn-
na märkt varit "arten kan legga i julet." d.
v. s. geva akt på de egenskaper och "fallentiten"
redan som spåras hos de uppväxande småbar-
nen. Vi ihåg-komma den gamla skämt-hi-
storien om bonden som tillfrågades, vad han
skulle ha sina fyra söner att lära sig till, för
yrke. Han svarade: "Per, den äldste, det är då
ett beskedligt, och enfaldigt "skrä", som säger
rent ut och följer kanningen alltid, så han duger
inte till annat än bonde, men hans bror Johan
dernäst, deremot, han har då inte sagt ett samnågs

ord sen han blev så stor så han kunde tala, så
han blev nog en advokat (advokat). Den tredje, Karl,
de e ett redligt svin, som kan bita och röra i
de alla andra människor "vämpjar" och "kräksvid",
så han blev nog en doktor. Erik, den allra
minste, han kan aldrig få nog, utan tar ofta
ifrån sina syskon och till egen sig, så mycket
att han kan, så det blir nog av honom en präst
med tiden ska ni få se. Ett märcke-
ligt tidens tecken var, att alla samhälls-klas-
ser strävade efter att deras barn skulle komma
högre upp på samhälls-stegen och liksom skäm-
des för den obetydlighet i vilken dess klass be-
fann sig. Bönderna skämdes för att
kallas bönder, och arbetarna skämdes för att
kallas arbetare. Jag minns i den tiden 70 a 80
talens när socialisterna hade sina sam-
mankomster och agitations-tal, av Palm,

Jänhet, och allt vad de hette, huru vid
Jett sådant folkmöte, en av arbetarne gjorde
sitt instämmande, genom att efteråt gå upp
på talarestolen och säga: "Ja, godvänner, vi
äro ju alla arbetare, alltså måste vi ar-
beta." När med talaren, ropade åhörarne
och skändes tydligen för att höra, att de
voro arbetare.

Om yrkes hobby och den gamla, goda
tiden kunde skrivas i oändlighet, men
ho vet när "Döden yrkar" Spanne kom
nu är ditt timglas fullt!